

НАЦІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТ УКРАЇНИ

ДСТУ _____:20__

Метрологія

Методика повірки

СПЕКТРОМЕТРИ РЕНТГЕНОФЛУОРЕСЦЕНТНІ

(Проект, перша редакція)

Київ

20__

прДСТУ _____: 20__

ПЕРЕДМОВА

1 РОЗРОБЛЕНО: Технічний комітет «Метрологія та вимірювання» (ТК 63), ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО «ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЦЕНТР СТАНДАРТИЗАЦІЇ, МЕТРОЛОГІЇ, СЕРТИФІКАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ» (ДП «УКРМЕТРТЕСТСТАНДАРТ»)

2 ПРИЙНЯТО ТА НАДАНО ЧИННОСТІ: наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від _____ 201__ р. № _____ з 201__-__-__

3 Цей стандарт розроблено згідно з правилами, установленими в національній стандартизації України

4 УВЕДЕНО ВПЕРШЕ

Право власності на цей національний стандарт належить державі.

Заборонено повністю чи частково видавати, відтворювати задля розповсюдження і розповсюджувати як офіційне видання цей національний стандарт або його частини на будь-яких носіях інформації без дозволу ДП «УкрНДНЦ» чи уповноваженої ним особи

ДП «УкрНДНЦ» 20__

ЗМІСТ

	С.
0 Вступ	
1 Сфера застосування.....	1
2 Нормативні посилання	2
3 Операції повірки.....	3
4 Засоби повірки.....	3
5 Вимоги до кваліфікації персоналу.....	5
6 Умови проведення повірки.....	5
7 Вимоги щодо безпеки.....	6
8 Підготовка до проведення повірки.....	6
9 Проведення повірки.....	7
10 Оформлення результатів повірки.....	12
Додаток А (довідковий) Форма протоколу повірки.....	14
Додаток Б (довідковий) Бібліографія.....	16

0 ВСТУП

Цей стандарт застосовують для перевірки законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки – спектрометрів рентгенофлуоресцентних, що перебувають в експлуатації.

Спектрометри рентгенофлуоресцентні призначені для вимірювання масових часток хімічних елементів у твердих зразках сталі, чавуна, металів і сплавів металів.

НАЦІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТ УКРАЇНИ**Метрологія****Методика повірки****СПЕКТРОМЕТРИ РЕНТГЕНОФЛУОРЕСЦЕНТНІ**

Metrology

Verification procedure

X-RAY FLUORESCENCE SPECTROMETERS

Чинний від _____

1 СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

1.1 Цей стандарт поширюється на спектрометри рентгенофлуоресцентні (далі – спектрометри), призначені для вимірювання масових часток хімічних елементів у твердих зразках сталі, чавуну, металів і сплавів металів, та встановлює методику їх повірки, а саме: операції повірки, засоби повірки, вимоги до кваліфікації персоналу, умови проведення повірки, вимоги щодо безпеки, підготовку до проведення та проведення повірки, обробку результатів вимірювань та оформлення результатів повірки.

1.2 Цей стандарт застосовують для проведення періодичної повірки, повірки після ремонту (що не змінює тип спектрометрів), а також можуть застосовувати для проведення позачергової, інспекційної та експертної повірки відповідно до вимог [2].

1.3 Стандарт призначено для застосування науковими метрологічними центрами, метрологічними центрами та повірочними лабораторіями, які відповідно до [1] здійснюють повірку спектрометрів.

прДСТУ _____: 20__

1.4 Під час повірки необхідно додатково керуватись експлуатаційними документами на спектрометри та засоби повірки, зазначені в розділі 5 цього стандарту.

1.5 Міжповірочний інтервал спектрометрів визначають згідно з [4].

1.6 Вимоги щодо безпеки повірки викладено в розділі 8 цього стандарту.

2 НОРМАТИВНІ ПОСИЛАННЯ

У цьому стандарті наведено посилання на такі національні стандарти:

ДСТУ OIML D 8:2008 Метрологія. Еталони. Вибір, визнання, застосування, зберігання та документація

ДСТУ OIML D 23:2008 Метрологія. Принципи метрологічного контролю обладнання для повірки

Примітка. Чинність стандартів, на які є посилання в цьому стандарті, перевіряють згідно з офіційними виданнями національного органу стандартизації – каталогом національних нормативних документів і щомісячними інформаційними показниками національних стандартів.

Якщо стандарт, на який є посилання, замінено новим або до нього внесено зміни, треба застосовувати новий стандарт, охоплюючи всі внесені зміни до нього.

3 ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

У цьому стандарті вжито терміни, наведені в [1].

Нижче подано терміни, додатково вжиті в цьому стандарті, та визначення позначених ними понять.

3.1 стандартний зразок; CO (*reference material; RM*)

Матеріал, досить однорідний і стабільний по відношенню до однієї або декількох певних властивостей, які були встановлені для того, щоб використовувати його за призначенням у вимірювальному процесі

3.2 сертифікований стандартний зразок; ССО (*certified reference material: CRM*)

Стандартний зразок (СО), одна або кілька певних властивостей якого встановлені метрологічно обґрунтованою процедурою, супроводжуваний сертифікатом СО, в якому наведено значення цієї властивості, пов'язана з ним невизначеність, і твердження про метрологічну простежуваність

4 ОПЕРАЦІЇ ПОВІРКИ

4.1 Під час проведення повірки спектрометрів виконують операції, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Перелік операцій повірки

Ч.ч.	Найменування операції повірки	Номер пункту стандарту	Проведення операції під час періодичної (позачергової) повірки	Проведення операції під час повірки після ремонту
1	Зовнішній огляд	10.1	+	+
2	Перевірка працездатності	10.2	+	+
3	Визначення метрологічних характеристик	10.3	+	+
3.1	Визначення абсолютної похибки при вимірюванні масової частки хімічних елементів	10.3.1	+	+

4.2 У разі отримання негативних результатів будь-якої з операцій повірку припиняють, спектрометр визнають не придатним до застосування.

5 ЗАСОБИ ПОВІРКИ

5.1 Перелік еталонів та допоміжного обладнання, а також операції повірки, під час яких їх застосовано, зазначено в таблиці 2 та таблиці 3.

Таблиця 2 – Еталони, необхідні для проведення повірки

Пункт (и) стандарту	Назва еталона (стандартного зразка), метрологічні характеристики
10.3.1	Сертифіковані стандартні зразки складу сплавів металів Значення масових часток хімічних елементів згідно з 10.3.1.1, розширена невизначеність при довірчій вірогідності 0,95 не повинна перевищувати 1/3 значення максимально допустимої похибки вимірювань згідно використовуваної методики вимірювань

Таблиця 3 – Допоміжне обладнання, необхідне для проведення повірки

Пункт (и) стандарту	Назва допоміжного обладнання, метрологічні або основні технічні характеристики
7	Термогігрометр будь-якого типу; діапазон вимірювань температури – від 0 °С до 50 °С, розширена невизначеність $U = 1,5$ °С, діапазон вимірювання відносної вологості повітря – від 10 % до 95 %, розширена невизначеність $U = 1,5$ %

Примітка 1. Застосування еталонів повинно відповідати вимогам, встановленим розділом 5 ДСТУ OIML D 8, ДСТУ OIML D 23.

Примітка 2. Допоміжне обладнання повинно мати чинні свідоцтва про повірку або сертифікати/свідоцтва про калібрування.

Примітка 3. Метрологічні та технічні характеристики допоміжного обладнання, необхідного для проведення повірки, повинні бути документально засвідчені. Вимоги до допоміжного обладнання встановлено в ДСТУ OIML D 23.

6 ВИМОГИ ДО КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

6.1 Персонал, відповідальний за виконання робіт з повірки спектрометрів, повинен відповідати вимогам [3].

6.2 До повірки допускаються фахівці, які:

- вивчили порядок роботи з спектрометрами (експлуатаційні документи);
- пройшли в установленому порядку інструктаж з охорони праці та техніки безпеки на робочому місці.

7 УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ПОВІРКИ

Під час проведення повірки повинні виконуватися такі умови:

- температура навколишнього повітря – від 5 °С до 25 °С;
- відносна вологість повітря – до 80 %.

Умови проведення повірки повинні бути документовані у протоколі повірки, форму та вимоги до змісту якого наведено в додатку А до цього стандарту.

8 ВИМОГИ ЩОДО БЕЗПЕКИ

8.1 Під час проведення повірки необхідно дотримуватися вимог щодо безпеки умов праці, охорони навколишнього середовища, наведених в експлуатаційних документах на спектрометри та засоби повірки.

8.2 Приміщення, в якому проводиться повірка, повинне бути обладнане протипожежною сигналізацією та засобами пожежогасіння.

8.3 Приміщення, в якому проводиться повірка, повинне бути обладнане припливно-витяжною вентиляцією.

8.4 До повірки допускаються фахівці, що вивчили інструкцію з техніки безпеки на робочому місці, принцип дії спектрометрів і пройшли інструктаж з охорони праці в установленому порядку.

прДСТУ _____: 20__

8.5 Контроль за вмістом шкідливих речовин у повітрі робочої зони здійснюється у порядку, встановленому органами державного санітарного нагляду.

9 ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ ПОВІРКИ

9.1 Перед проведенням повірки необхідно:

- пересвідчитись у наявності метрологічного маркування за результатами оцінки відповідності для тих спектрометрів, що введені в обіг після набуття чинності технічного регламенту [5] або свідоцтва про попередню повірку;
- підготувати засоби повірки відповідно до їх експлуатаційних документів.

10 ПРОВЕДЕННЯ ПОВІРКИ

10.1 Зовнішній огляд

10.1.1 Зовнішній огляд проводять візуально.

10.1.2 Результати вважаються задовільними, якщо під час зовнішнього огляду встановлено:

- відповідність комплектності вимогам експлуатаційних документів виробника;
- чіткість маркування спектрометрів (функціональних блоків спектрометрів);
- відсутність механічних пошкоджень, що можуть впливати на його працездатність;
- відсутність дефектів, що ускладнюють зчитування маркування.

10.1.3 Результати зовнішнього огляду заносять до протоколу повірки.

10.2 Перевірка працездатності

10.2.1 Перевірку працездатності спектрометрів проводять шляхом виконання операцій з розділу підготовки до роботи в експлуатаційній документації.

10.2.2 Перевірку працездатності автоматичних спектрометрів проводять в автоматичному режимі. Результат перевірки вважають позитивним, якщо після включення спектрометрів виконані всі операції самоконтролю (відсутні повідомлення про помилки).

10.2.3 Результати перевірки вважаються задовільними, якщо виконано вимоги пунктів 9.2.1 або 9.2.2 цього стандарту.

10.2.4 Результати перевірки працездатності заносять до протоколу повірки.

10.3 Визначення метрологічних характеристик

10.3.1 Визначення абсолютної похибки при вимірюванні масової частки хімічних елементів

10.3.1.1 Якщо не встановлено інших вимог, повірку проводять щонайменше для 3 точок діапазону вимірювань масової частки для конкретного елемента, які обирають поблизу нижньої границі діапазону, середини діапазону та верхньої границі діапазону наступним чином:

- від $\omega_{\min}$ до $1,2 \omega_{\min}$ – для нижньої границі діапазону;
- від $0,8 \omega_{\text{mean}}$ до $1,2 \omega_{\text{mean}}$ – для середини діапазону;
- від $0,8 \omega_{\max}$ до $\omega_{\max}$ – для верхньої границі діапазону;

де $\omega_{\min}$, ω_{mean} та $\omega_{\max}$ – масові частки елемента, що характеризують нижню границю, середину та верхню границю діапазону вимірювання.

10.3.1.2 Встановити параметри вимірювань згідно з експлуатаційною документацією на спектрометр.

10.3.1.3 Встановити стандартний зразок вмісту сплаву металів (надалі- стандартний зразок) у тримач проб.

прДСТУ _____: 20__

10.3.1.4 Виконати серію вимірювань масової частки хімічного елемента. Кількість вимірювань в серії $n = 10$.

10.3.1.5 Розрахувати середнє арифметичне результатів вимірювань за формулою:

$$\bar{C}_k = \frac{\sum_{i=1}^n C_{ki}}{n}, \quad (1)$$

де C_{ki} – значення i -того вимірювання масової частки хімічного елемента в k -ому стандартному зразку, %.

10.3.1.6 Розрахувати абсолютну похибку результатів вимірювань:

$$\Delta_k = \left| \bar{C}_k - C_{серт} \right|, \quad (2)$$

де $C_{серт}$ – сертифіковане значення масової частки хімічного елемента в k -ому стандартному зразку, %.

10.3.1.7 Повторити операції за 9.3.1.3 – 9.3.1.6 для кожного з обраних стандартних зразків з набору.

10.3.1.8 Результат операції вважають позитивним, якщо кожне із значень, розраховане за формулою (2), знаходиться в допустимих границях, зазначених в експлуатаційній документації спектрометрів.

10.3.1.9 Результати визначення абсолютної похибки при вимірюванні масової частки хімічного елемента заносять до протоколу повірки.

11 ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОВІРКИ

11.1 Результати повірки спектрометрів вважають позитивними, якщо їх метрологічні і технічні характеристики відповідають суттєвим вимогам технічного регламенту [5] або національних стандартів, що надають презумпцію відповідності технічному регламенту [5].

Для спектрометрів, введених в обіг до набуття чинності [5], результати повірки вважають позитивними, якщо їх похибка (за модулем)

не перевищує допустимі похибки, встановлені під час затвердження типу, або за результатами метрологічної атестації.

11.2 Позитивні результати повірки засвідчують свідоцтвом про повірку за формою згідно з додатком 2 до [2].

11.3 У разі якщо за результатами повірки спектрометр визнано таким, що не відповідає встановленим вимогам, оформлюють довідку про непридатність за формою згідно з додатком 4 до [2].

11.4 За результатами експертної повірки персонал, що проводив повірку, складає висновок у довільній формі, який затверджує керівник організації виконавця. У висновку зазначаються результати повірки в обсязі, визначеному в заявці на проведення експертної повірки.

11.5 За результатами інспекційної повірки складають довідку згідно з додатком 5 [2], яку підписує персонал, який проводив повірку, та керівник організації виконавця.

прДСТУ _____ : 20__

ДОДАТОК А
ФОРМА ПРОТОКОЛУ ПОВІРКИ
(довідковий)

Протокол № _____
Сторінка X/X

ПРОТОКОЛ ПОВІРКИ № _____ ВІД _____

(найменування, тип ЗВТ)

Заводський номер _____
Виробник _____
Належить _____
Місце повірки _____

Повірка проводиться відповідно до	
Засоби повірки, що застосовувались під час повірки	

Умови повірки:

Т, °С		φ, %	
-------	--	------	--

Результати повірки

Зовнішній огляд	Відповідає/не відповідає	Перевірка працездатності	Відповідає/не відповідає
-----------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Визначення метрологічних характеристик

Таблиця А.1 – Визначення абсолютної похибки вимірювання масової частки хімічного елемента

Результат вимірювань C_i	Масова частка елемента в k -ому стандартному зразку					
	...	...	...	...	...	k
1						
2						
3						
...						
n						
$\overline{C}_k$						
$C_{серм}$						
Δ_k						

$\max \Delta_k =$ _____ %.

Висновки за результатами повірки

Спектрометр визнається придатним / не придатним та допускається / не допускається до застосування.

Персонал, який виконував
повірку:

_____

_____

підпис

_____

Прізвище, І.Б.

ДОДАТОК Б

(довідковий)

БІБЛІОГРАФІЯ

1 Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність»

2 Порядок проведення повірки законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації, та оформлення її результатів, затверджено наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 08 лютого 2016 року № 193, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 24 лютого 2016 року за № 278/28408.

3 Критерії, яким повинні відповідати наукові метрологічні центри, державні підприємства, які належать до сфери управління Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та провадять метрологічну діяльність, та повірочні лабораторії, які уповноважуються або уповноважені на проведення повірки законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації, затверджено наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 23.09.2015 № 1192, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 7 жовтня 2015 р. за № 1213/27658

4 Міжповірочні інтервали законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації, за категоріями, затверджено наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 13.10.2016 № 1747, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 01 листопада 2016 р. за № 1417/29547

5 Постанова Кабінету Міністрів України від 13.01.2016 № 94 «Про затвердження Технічного регламенту законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки»

Код згідно з ДК 004: 17.020

Ключові слова: спектрометр, повірка, стандартний зразок, похибка, методика повірки, масова частка
